
Ray Barfield

Listening to Radio, 1920-1950

Westport, Connecticut (Praeger Publishers), 1996, XVI+218 p., noten, bibliografie, index, \$49,95, ISBN 0-275-95492-7

Paddy Scannell

Radio, television and modern life

Oxford (Blackwell Publishers), 1996, VII+192 p., noten, bibliografie, index, £12,99, ISBN 0-631-19875-x

116

Het blijft fascinerend om te zien hoe nieuwe mediavormen bij het publiek worden ontvangen. Vaak met een mengeling van onwetendheid en nieuwsgierigheid, soms ook met verba-

zing en agressie. Dat is logisch, want nieuwe media dringen vaak binnen in sociale patronen, zoals het familieleven. Het is nu moeilijk voor te stellen, maar eens waren radio en televisie

nieuw en onbekend en eens werd er met verbazing, afgrijzen, verrukking en nieuwsgierigheid op gereageerd. Dat blijkt uit twee boeken die, vanuit totaal verschillende benaderingen, proberen in kaart te brengen hoe deze media in de huiskamer werden ontvangen en hoe de programmamakers, die aanvankelijk dus ook in het duister tastten over de betekenis van al dat nieuwe, daarop probeerden in te spelen.

Ray Barfield, een hoogleraar Engelse taal-kunde aan de Amerikaanse Clemson Universiteit (South-Carolina), geeft fraaie voorbeelden van de manier waarop gewone mensen keken naar de *vintage radiosets* van de jaren twintig en dertig. De radio was vaak niet meer dan een verward samenstel van draadjes en buizen waaruit muziek, praatjes en sportverslagen klonken. Maar hoe kwamen luisteraars tot de overtuiging dat het geluid dat eruit kwam de moeite van het luisteren waard was? Velen, met name plattelandbewoners, dachten dat radio iets bovennatuurlijks was. Meer dan een van Barfields mondelinge getuigen herinnert zich dat ze in hun jeugd in het kleine houten kastje keken om te zien waar de kleine mensjes waren die voor hen aan het praten en zingen waren. De kinderen konden niet geloven dat die geluiden gewoon door de lucht kwamen aangewaaid.

Dit voorbeeld geeft al aan welke methode Barfield heeft gekozen. Hij vertelt de radiogeschiedenis uitsluitend aan de hand van getuigenissen van honderdvijftig luisteraars uit de jaren tussen 1920 en 1950. Barfield wil, in zijn woorden, dat 'veteran listeners speak for themselves: to describe their program choices, to recall their preferred listening places and companions, to offer their own perceptions of the special role that radio played in their daily activities.' Barfield biedt dus een sociaal-cultureel alternatief voor de vele omroepboeken die vanuit een politiek, wettelijk en economisch perspectief naar media kijken. Hij neemt daarmee een unieke plaats in de omroephistoriografie in, want oral history-onderzoek van radio is nog nooit in deze omvang gedaan.

Een vraag is natuurlijk of Barfields aanpak inhoudelijk meer toevoegt dan nostalgische

verhalen en het prachtige neologisme 'luister-veteranen'. Je kunt je bijvoorbeeld afvragen of zijn honderdvijftig luisterveteranen representatief zijn voor de Amerikaanse luisteraar tussen 1920 en 1950. In dat opzicht is het jammer dat hij geen moeite heeft gedaan om een lijst van zijn respondenten, hun leeftijd, sekse, sociale status en geografische achtergrond te maken. Je moet de volledige 205 pagina's doorlezen om met hen vertrouwd te raken. Dat is overigens geen straf. Het boek is gevuld met prachtig opgeschreven verhalen en anekdotes en tussen de regels door zit een aantal interessante beweringen die prikkelen tot verder onderzoek. Zo schetst Barfield een beeld van een medium dat familiebanden verstevigde omdat het medium gemeenschappelijke ervaringen schiep, maar ook informatie, warmte en plezier in gezinnen bracht. Omdat de meeste toestellen duur waren, kwamen burens en vrienden luisteren of luisterde men op publieke plaatsen. Al spoedig nadat het radiotoestel was aangeschaft begon de programmering het tijdschema van sociale netwerken zoals families te beïnvloeden. De autoradio's, die na een langzame start de Amerikaanse auto eind jaren veertig veroverden, reguleerden bijvoorbeeld de familie-uitstapjes in het weekend in de zin dat het tijdstip van vertrek samen moest vallen met de start van het favoriete amusementsprogramma. Barfield beweert dat radio daarom niet alleen families nader tot elkaar bracht maar ook *extended families* schiep waarin het sociale leven zich verheugde.

Opvallend is dat ondanks de overvloed aan uitgezonden programma's vrijwel alle veteranen zich dezelfde dingen herinneren, zoals programma's die geschiedenis hebben gemaakt. Pratend over het nieuws komen ze allemaal aanzetten met de praatjes die Edward R. Murrows tijdens de oorlog in Londen hield. Natuurlijk noemt iedereen de beroemde *fireside chats* van president Roosevelt en de nieuwsflitsen van Hitlers invasie in Polen of Japans aanval op Pearl Harbour. Herinneren de meeste mensen zich overigens nog maar vaag iets van de inhoud van deze programma's, beter weten ze

nog hoe ze die beluisterden. Dat is soms grappig, maar even vaak is de vraag gerechtvaardigd wat het waard is te weten dat een jonge man van het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog hoorde toen hij in de armen van zijn vriendin lag en dat een familie in Lincoln Place, Pennsylvania niet Thomas Edison door de radio konden horen omdat grootmoeder dit historische moment uitkoos 'to shake the ashes down in the coal stove'. Grappig, maar een geïsoleerd geluid.

Uiteindelijk is Barfields methode dus teleurstellend voor wie meer en vooral ook meer systematisch iets wil weten over de sociaal-culturele context waar radio in groot werd. Wat dat betreft is de analyse van de Engelse omroephistoricus en cultuursocioloog Paddy Scannell waardevoller. Hij analyseerde de manier waarop in de begintijd van radio en televisie programma's werden ontwikkeld en door de luisteraars werden ontvangen. Scannell kennen we als een van de oprichters van *Media, Culture & Society*, het toonaangevende vaktijdschrift op het gebied van de zogenaamde *cultural studies*-benadering. Zes jaar geleden schreef hij samen met David Cardiff al een boek over de vroege Britse omroepgeschiedenis (*A social history of British broadcasting*), dat opviel doordat het probeerde een koppeling te leggen tussen institutionele en programmatische geschiedenis. Het probleem dat in zijn eerste boek is blijven liggen, kaart hij in zijn nieuwste boek aan: hoe werden programma's bedacht en gemaakt en hoe wisten de makers aan te sluiten bij de verwachtingen van luisteraars? Op een charmante manier laat Scannell zien hoe programma's als hoorspelen, amusementsshows en nieuws zo werden gemaakt dat ze door leden van de voornaamste doelgroep (in het geval van de BBC vooral de middenklasse) zonder schok of verontwaardiging waren in te passen in hun leven. De programma's moesten bovenal niet indruisen tegen de normen en waarden die bij luisteraars leefden. Ze moesten oprecht en

waarheidsgetrouw overkomen en zich bovendien 'gedragen' als een goede huisvriend, dus zonder vuilbekkerij of slechte manieren in een hoorspel te brengen.

Scannell laat ook zien hoe door radio de *crooners* (zacht en welluidend zingende zangers als Rudee Vallee en Bing Crosby) populair konden worden. De middenklasseluisteraar wenste niet te worden lastig gevallen door volksmuziek en smartlappen, en ook niet door de klassieke muziekvormen van de hoge cultuur. Een analyse van de zang van Vera Lynn (die een vrouwelijke crooner genoemd kan worden) toont aan dat haar succes vooral gebaseerd is op haar vermogen de vaak melodramatische teksten van haar songs op een 'oprechte' manier te zingen. En de haast sacrale wijze waarop de BBC verslag deed van de kroning van Elisabeth in 1953 geeft goed inzicht in een programma-praktijk die probeerde aan te sluiten bij de afstand die de monarchie tot het volk wilde scheppen en die het volk blijkbaar ook zelf in stand wenste te houden.

Kortom, er zijn twee boeken beschikbaar die elkaar aanvullen, maar Barfield heeft ongetwijfeld het meest leesbare en Scannell het meest bruikbare boek geschreven. Wat ze in ieder geval beiden aangeven is dat omroepgeschiedenis die inzoomt op de programmatische en receptionele aspecten, eigenlijk niet kan zonder een cd-rom-versie. Niet alleen weten wij Nederlanders de programma's waarover het gaat waarschijnlijk niet te plaatsen, ook het aantal Amerikanen en Engelsen dat dat uit eigen herinnering wel doet neemt sterk af. En het blijft toch behelpen een analyse te moeten lezen van croonen-zangers met een bepaalde intonatie zonder dat je het gezang en de dictie daadwerkelijk ook kunt horen. Wat dat betreft ligt er een nieuwe taak voor mediahistorici. Het benadrukt eens te meer hoe belangrijk het is dat het audiovisueel erfgoed op een bekwaame manier wordt geconserveerd, ontsloten en uiteindelijk ook beschikbaar kan worden gemaakt.

Huub Wijffjes